

# Tehokkuuden rajat

PEKKA WAHLSTEDT

Tehokkuus on nykyajan mantta, jota toistetaan mitä erilaisimmissa yhteyksissä ja jonka uskotaan ratkaisevan kaikki ongelmat. Tämän takia harvoin pohditaan, mitä tehokkuus oikeastaan tarkoittaa ja sopiiko se kaikille aloille.

*Paras mahdollinen julkishallinto?* kyseenalaistaa tehokkuuden kaikkivoipaisuuden ja tarkastelee sitä kriittisesti eri kanteilta. Kirjan perusväite on, että tehokkuutta voi tulkita eri tavoin ja että sen käyttö joillain aloilla voi jopa vähentää tehokkuutta.

Aluksi kirjassa tarkastellaan, mitä tehokkuudella yleensä tarkoitetaan ja minkälaiseen ajattelutapaan se liittyy. Sen jälkeen arvioidaan tehokkuuden toimivuutta muun muassa terveydenhoidossa, yliopistossa, kuntataloudessa sekä valtion hallinnossa ylipäänsä.

Monet kirjoittajat toteavat, että alun perin tehokkuus liittyi klassiseen fysiikkaan ja mekaniikkaan. Kone toimii sitä tehokkaammin, mitä nopeammin ja enemmän se tuottaa tuloksia. Tätä arvioidaan – niin kuin luonnontieteissä yleensäkin – numeroihin perustuvilla mittajärjestelmillä. Tässä tulee eteen tehokkuuden rajat: todellisuuden laadullinen ulottuvuus jää väistämättä sen mittausjärjestelmien ulkopuolelle. Mekaaniset järjestelmät ovatkin suljettuja ja pysähtyneitä, kun taas todellisuus on avoin ja dynaaminen.

Kirjassa käytetään paljon käsitettä rajoittunut rationaalisuus. Tämä tarkoittaa täyd-

lisyyden tavoittelusta luopumista ja sen tunnustamista, että maailma on täynnä yllätyksiä ja poikkeamia, joita ei pystytä vangitsemaan matemaattisilla malleilla ja niistä johdetuilla ennustuksilla.

Nykyään tehokkuus esiintyy erityisesti taloustieteessä ja sen tehtävänä on edistää taloudellista kasvua. **Jussi Kivistön** valtion ja yliopiston suhdetta tarkasteleva artikkeli tuo esiin tehokkuusvaatimusten ja luovan työn välisen ristiriidan. Yliopistoja vaaditaan toimimaan kuin tehtaata, ja niiden on tuotettava tuloksia, joita voidaan mitata matemaattisten mallien avulla. Kivistö myöntää, että tulosta-vaatimuksilla on hyviä puolia. Koska yliopistot toimivat veronmaksajien varoilla, niiden on myös tarjottava varoille vastinetta. Esimerkiksi tasapalkkajärjestelmä antaa mahdollisuuden vapaamatkustamiseen, kun taas tulospalkkaus on oikeudenmukaisempi ja kannustavampi.

Kivistö myös muistuttaa, että tieteen tekeminen on paljolti kutsumustyötä, jossa ei laske- ta työtunteja ja jossa totuuden rakkaus on tärkeämpi kannustin kuin raha. Näin totuuden tavoitteluun keskittyvät yliopistot eroavat tavallista liikelaitoksista ja virastoista, eikä niitä tulisi arvioida tavallisilla mekanisilla tehokkuuskriteereillä.

Kivistö olisikin voinut myös tuoda esiin, että nykyinen taloutta ja kilpailua ihannoiva yhteiskunta kannustaa menemään yli sieltä, missä rima on matalin. Esimerkiksi tutkimusten plagi-

Jarmo Vakkuri (toim.)  
Paras mahdollinen  
julkishallinto? Tehokkuuden  
monet tulkinnat.  
Gaudeamus, 2010

ointi ja muu vilpillinen toiminta on lisääntynyt käsi kädessä taloudellisen oman edun ajamisen kanssa. Itse tieteellinen ajattelu edellyttää kuitenkin kykyä irrottautua itsekkäistä intresseistä, koska tiede pyrkii kohti objektiivista ja yleistä totuutta. Sivistyksen ja sivistysyliopiston ideassa tiede ja etiikka yhdistyvät, koska sivistyksen tarkoituksena on edistää tiedon avulla ihmisen ja yhteiskunnan henkistä kasvua.

**Harri Raisio** käsittelee tehokkuuden monitulkintaisuutta terveydenhoidossa. Sairaalojen toimintaa on yritetty tehostaa vähentämällä henkilökuntaa ja muita resursseja. Mutta kustannustehokkuus on johtanut siihen, että sairaalahenkilökunta joutuu puurtamaan oman henkisen ja fyysisen terveytensä kustannuksella. Uudistuksista puuttuu kokonaisnäkemys. Tuloksena on tehokkuusparadoksi, koska uudistukset nostavat tehokkuutta joissain asioissa, mutta heikentävät sitä toisissa.

Raisio vertaa kustannustehokkuutta Graalin maljan etsimiseen: miten tehostaa toimintoja ja samalla säilyttää hoidon laatu. Mielestäni ongelma ja sen ratkaisu ei ole kovinkaan mystinen. Onhan selvää että laatu kärsii, kun työntekijöitä ja muita resursseja vähennetään. Poli-

tikkojen on helppo heittää ylhäältä määräyksiä asioista, joista heillä ei ole omakohtaista kokemusta. Jos poliitikot itse menisivät sairaaloihin ja raataisivat sairaalahenkilökannan rinnalla vaikkapa vuoden, varmasti takaan vaatimuksia ei heitettäisi niin huolettomasti.

Myös **Pirkko Vartiainen** arvostelee perinteistä mekaanista ja hierarkkista tehokkuusajattelua ja terveydenhuollon jäykkä rakenteita. Sairaaloissa hierarkkisuutta vahvistaa erikoistuminen, professiot. Vartiaisen mielestä professioiden valtaa voidaan höllätä antamalla kansalaisten osallistua terveydenhuollon suunnitteluun. Onhan potilaitten autonomiasta keskusteltu jo usein vuosikymmenen ajan. Potilaiden oikeudet takaavatkin heille mahdol-

lisuuden saada tietoa hoidosta ja lääketieteellisistä dokumenteista. Seuraava askel olisi terveydenhuollon suunnittelu ja kehittäminen.

Vartiainen ehdottaa kansalaisraatien perustamista. Niihin voisivat osallistua kaikki terveyspalveluiden käyttäjät. Raadit keskustelisivat asiantuntijoiden kanssa ja välittäisivät tietoa muille kansalaisille. Demokraattisesti he kertoisivat vuorostaan asiantuntijoille omista kokemuksistaan. Vartiaisen kannattamaa dialogia asiantuntijoiden kanssa perustelee myös se, että nykyään kansalaisten koulutustaso on korkea, ja he pystyvät ymmärtämään lääketiedettä, kunhan erikoistermit käännetään tavalliselle kielelle. Avoin keskustelu edistää terveydenhuoltoa tehokkaammin

kuin ylhäältä annetut määräykset.

*Paras mahdollinen julkishallinto?* onnistuu laajentamaan käsityksiä tehokkuudesta ja tuomaan sitä lähemmäksi tavallista elämää ja arkea. Toisaalta monet kirjoitukset ovat hyvin abstrakteja ja muodollisia, ja joissain sisältö katoaa kokonaan byrokraattisen ja monimutkaisen kielen alle. Ironisella tavalla nämä artikkelit osoittavat, miten tehotonta mekaaninen ja muodollinen ilmaisutapa voi olla. Se ei riitä, mitä sanoo, vaan tärkeää on kiinnittää huomiota myös siihen, miten asiat tuo julki – ainakin jos haluaa tavoittaa ne ihmiset, joita asiat eniten koskettavat ja joiden tulisi pystyä osallistumaan niiden arviointiin ja kehittämiseen.